

УДК 336.7:330.3

ДЕКОМПОЗИЦІЯ ЗМІСТУ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

ГАРЯГА Леся Олегівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри управління, інформаційних технологій та права

ТВСП «Черкаське навчально-наукове відділення

Львівського національного університету імені Івана Франка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5266-797X>

Анотація. *Розвинено зміст поняття «трансформація фінансових ринків» шляхом здійснення декомпозиції поняття з використанням методу денотатного графа. Сформовано та удосконалено класифікацію трансформації фінансових ринків з використанням системного підходу. Обґрунтовано фактори трансформації фінансових ринків та виділено рівні їх впливу.*

Ключові слова: *фінансові ринки, трансформація, декомпозиція, класифікація трансформації фінансових ринків, фактори трансформації фінансових ринків.*

Розвиток фінансових ринків зазнає значних трансформацій у зв'язку як із глобальними трендами, так і внутрішніми особливостями функціонування, а саме: поглибленням фінансової глобалізації; необхідністю підвищення капіталізації фінансових інститутів через зростання фінансових ризиків; пандемічними обмеженнями, пов'язаними з розповсюдженням вірусу COVID-19; розширенням спектру фінансових продуктів; збільшенням масштабів конкурентної боротьби та конкурентного тиску з боку фінтех компаній тощо. Постійні зміни та нові виклики на фінансових ринках потре-

бують розвитку теоретико-методологічного підґрунтя у дослідженні трансформаційних процесів на фінансових ринках, що вимагає удосконалення наукових підходів до визначення змісту, класифікації та виявлення факторів впливу на ці процеси.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти трансформації фінансових ринків, зокрема сутність та класифікацію, досліджують О. Барановський [1], Є. Балацький [2], С. Міщенко [3], Б. Стеценко [4] та інші. Щодо основних факторів трансформації фінансових ринків, то ці проблеми окреслені у

наукових працях В. Баранової [5], З. Васильченко [6], Ю. Коваленко [7], М. Корнеєва [8], О. Пластуна [9] та інших. Цифровим трансформаціям фінансових ринків присвячено наукові праці Н. Пантелєєвої [10] та П. Рубанова [11]. Проблемні аспекти трансформації забезпечення фінансової стабільності ґрунтовно охарактеризовані А. Кузнєцовою та М. Хуторною [12]. Водночас, враховуючи швидкість та масштаби трансформаційних процесів на фінансових ринках важливим є удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя, що враховуватиме сучасні реалії соціально-економічного та техніко-технологічного розвитку суспільства.

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних підходів дослідження сутності поняття «трансформація фінансових ринків», удосконалення класифікації та обґрунтування факторів впливу на трансформаційні процеси.

Виклад основних результатів. З'ясування сутності та класифікації будь-якого явища чи процесу є важливою складовою його теоретико-методологічного обґрунтування, тому досліджуючи трансформацію фінансових ринків варто, перш за все, розвинути зміст даного поняття та удосконалити його класифікацію.

Наукові підходи щодо трактування поняття «трансформація фінансових ринків» значною мірою пов'язані із визначенням фінансових ринків, що були досліджені автором у працях [13; 14]. З точки зору економічного змісту фінансові ринки визначаються переважно як система відносин, що пов'язані із обігом фінансових ресурсів (активів, інструментів). Тому у да-

ному аспекті *трансформація фінансових ринків* – це процес кількісних та якісних перетворень на ринках, зміни їхніх форм, елементів, економічних відносин, суб'єктів, інструментів тощо; поліаспектний перехід до нового якісного стану фінансових ринків, що є багатовимірним і багаторівневим, відбувається під впливом соціально-економічних, техніко-технологічних, цифрових, глобалізаційних, політичних та інших факторів та повинен бути спрямований на забезпечення їхньої фінансової стабільності [15, с. 22].

Важливим нюансом трансформацій фінансових ринків як відкритого процесу (оскільки фінансові ринки функціонують як відкриті системи, що взаємодіють з іншими елементами економіки) є те, що, навіть задаючи позитивний вектор змін і реформ на цьому ринку (зокрема, зміцнення фінансової стабільності) результат може виявитися невідомим і мати як бажані, так і непередбачені наслідки, що характеризуються як розвиток або деградація фінансових ринків.

Для більш глибокого розуміння поняття «трансформація фінансових ринків» здійснимо декомпозицію його змісту з використанням методу денотатного графа (табл. 1).

Траєкторія трансформаційних процесів на фінансових ринках може бути достатньо широкою та охоплювати як одночасно всі ринки як складову фінансової системи та економіки загалом, так і окремі різновиди (страховий, валютний, фондовий, кредитний та інші). Різновиди трансформації фінансових ринків класифікуються за багатьма ознаками, оскільки може мати різні прояви та характеристики.

Таблиця 1

Декомпозиція змісту поняття «трансформація фінансових ринків»

Трансформація фінансових ринків					
це					
процес кількісних та якісних перетворень на ринках, зміни їхніх форм, елементів, економічних відносин, суб'єктів, інструментів; поліаспектний перехід до нового якісного стану фінансових ринків, що є багатовимірним і багаторівневим, відбувається під впливом соціально-економічних, техніко-технологічних, цифрових, глобалізаційних, політичних та інших факторів та повинен бути спрямований на забезпечення їхньої фінансової стабільності					
характеризує					
різні форми суттєвих змін на фінансових ринках безвідносно до вектора наслідків					
<i>враховує</i>	<i>відображає</i>	<i>складається</i>	<i>формує</i>	<i>залежить</i>	<i>передбачає</i>
кількісні та якісні характеристики	перехід фінансових ринків на якісно новий рівень	із трансформації окремих фінансових ринків (сегментів) або трансформаційних процесів на усіх фінансових ринках	напрями грошово-кредитної, валютної, процентної, облікової політики	від сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів	досягнення позитивних цілей трансформації
<i>спрямована</i>	<i>впливає</i>	<i>досягається</i>	<i>супроводжується</i>	<i>сприяє</i>	<i>забезпечує</i>
на забезпечення фінансової стабільності	як на середовище існування, так і безпосередньо на функціонування самих фінансових ринків та фінансових посередників	за рахунок цілеспрямованих дій відповідних суб'єктів або стихійних явищ	впровадженням інновацій на фінансових ринках	макроекономічному розвитку та зростанню економіки	реформування та розвиток фінансових ринків

Джерело: запропоновано автором

Вважаємо, що поряд із загальноприйнятими класифікаційними ознаками варто запровадити такі: рівень охоплення, вид ринку залежно від періоду обігу фінансових активів, різновиди фінансового ринку, характер впливу на стабільність фінансових ринків, інституційний склад учасників фінансових ринків (табл. 2).

Удосконалення класифікації різновидів трансформації фінансових ринків дозволяє всебічне дослідження цього процесу, що дозволяє виявляти певні закономірності та зв'язки явищ та процесів, що впливають на фінансові ринки.

Трансформація фінансових ринків відбувається під впливом значної кількості чинників, які прямо або опосередковано, позитивно і негативно впливають на перебіг трансформаційних процесів.

Визначаючи суть детермінант трансформації фінансових ринків у найбільш широкому розумінні, екстраполюємо трактування чинників трансформаційних процесів фінансового сектору, надане професором О. Барановським [16, с. 230], на фінансові ринки. Відтак, детермінантами фінансових ринків є причина / рушійна сила змін на них, що зумовлює їх-

ній характер / властивості та умови перебігу.

Таблиця 2

Класифікація різновидів трансформації фінансових ринків

Класифікаційна ознака	Різновиди трансформації
Рівень, на якому відбуваються зміни	мегатрансформація, метатрансформація, макротрансформація, мезотрансформація, мікротрансформація
Передумови	зумовлена внутрішніми чинниками, зумовлена зовнішніми чинниками
Задіяні ресурси	інтенсивна, екстенсивна
Отримані результати	кількісна, якісна, змішаного характеру
Прояв	часова, просторова, структурна
Векторність	перманентна (у рамках обраного вектора трансформації), дискретна (зміна вектора трансформації)
Поступальність	одноразова, динамічна
Швидкість перетворень	швидка, прискорена, повільна
Темпи і масштаби змін	епізодична, безперервна; еволюційна, модернізаційна, революційна; спонтанна
Час змін	ретроспективна, поточна, перспективна, тривала, короткострокова
Наслідки	прогресивна (позитивна), регресивна (негативна)
Спрямованість	спрямована на досягнення фінансових цілей; спрямована на досягнення нефінансових цілей
Прогнозованість	прогнозована, непрогнозована
Характер змін	конструктивна (сприяє зростанню результуючих показників функціонування фінансового сектору), консервативна (закріплює попередні зміни), деструктивна (сприяє занепаду), стагнаційна
Використання можливостей	пов'язана із забезпеченням повного / ефективного використання наявних можливостей; пов'язана із нарощуванням можливостей; пов'язана зі створенням якісно нових можливостей
Тип економіки	індустріальна, постіндустріальна, цифрова
Ступінь циклічності	оборотна (циклічна), необоротна
Нагальність	та, що не має підстав; та, що зріє; назріла; неминуча
Реальність	реальна, імітаційна
Схожість	однотипна, специфічна
Обов'язковість	обов'язкова, необов'язкова
Функції управління	аналізу, планування, організації, мотивації, контролю
Тип інститутів	формальних інститутів, неформальних інститутів
Ступінь зрушень	кардинальна, суттєва (істотна, глибока), помірна, несуттєва
Ступінь поширення	локальна, сферна, повномасштабна (всеохоплююча); інституціональна, інфраструктурна, організаційна, функціональна, інституційно-функціональна, процесна
Рівень управління	глобальна, міждержавна, національна, регіональна, галузева, фінансових інститутів
Форма перетворень	традиційна, інноваційна, безпрецедентна
Тип фінансових інститутів	існуючих фінансових інститутів, знову створюваних фінансових інститутів

Закінчення табл. 2

Характер	поступальна, форсована, радикальна, фундаментальна, по-
----------	---

	ступова, кумулятивна
Чинники	ресурсна, факторна, ресурсно-факторна
Керованість	керована, некерована
Рівень прояву	однорівнева, багаторівнева
Вплив на об'єкти і суб'єктів	пряма, опосередкована
Очікуваність	очікувана, неочікувана
Повернення в попередній стан	зворотна, незворотна
Ефективність реалізації	ефективна, неефективна
Рівень охоплення	загальна, часткова
Різновиди фінансових ринків	трансформація на ринку грошей / капіталів кредитному (позикових капіталів) / депозитному / цінних паперів (фондовому) / валютному, фінансових послуг (банківських послуг, міжбанківського кредитування, лізингових послуг, страхових послуг) / золота та інших дорогоцінних металів і каменів / венчурного фінансування / недержавного пенсійного забезпечення / нерухомості / цифровому фінансовому ринку
Характер впливу на стабільність фінансових ринків	трансформація, що приводить до зміцнення стабільності фінансового ринку; трансформація, що приводить до погіршення стабільності фінансового ринку; трансформація, що не впливає на стабільність фінансового ринку
Інституціональний склад учасників фінансових ринків	трансформація ринку банківських установ; трансформація ринку небанківських фінансово-кредитних установ; трансформація ринку контрактних фінансових інститутів; трансформація ринку інститутів спільного інвестування

Джерело: удосконалено автором з урахуванням [1, с. 199-201]

Аналіз наукового доробку науковців [1 - 11; 16] та власні напрацювання дозволяють виділити основні групи факторів, що впливають на трансформацію фінансових ринків. В основу групування факторів, на нашу думку, варто покласти фактори PEST-аналізу (політичні, економічні, соціально-культурні, технологічні) та його похідних (правові, екологічні) з виділенням окремих блоків чинників, що пов'язані з пандемічними обмеженнями, посиленням цифровізації господарської діяльності та новими викликами (особливо воєнним станом), які об'єднуємо у блоки – форс-мажорні та цифрові (рис. 1).

Поглиблюючи дослідження основних факторів трансформації фінансових ринків та враховуючи багатоаспектність та багатовекторність поглядів науковців, пропонуємо розмежувати кожний блок із виділенням рівнів впливу, що у подальшому дозволить більш комплексно досліджувати вплив окремих чинників на загальні трансформаційні процеси на фінансових ринках.

Застосуємо такий методичний підхід, який передбачає розмежування блоків факторів трансформації фінансових ринків, представлених на рис. 2, на три основні рівні впливу: мегарівень, макрорівень, мікрорівень.

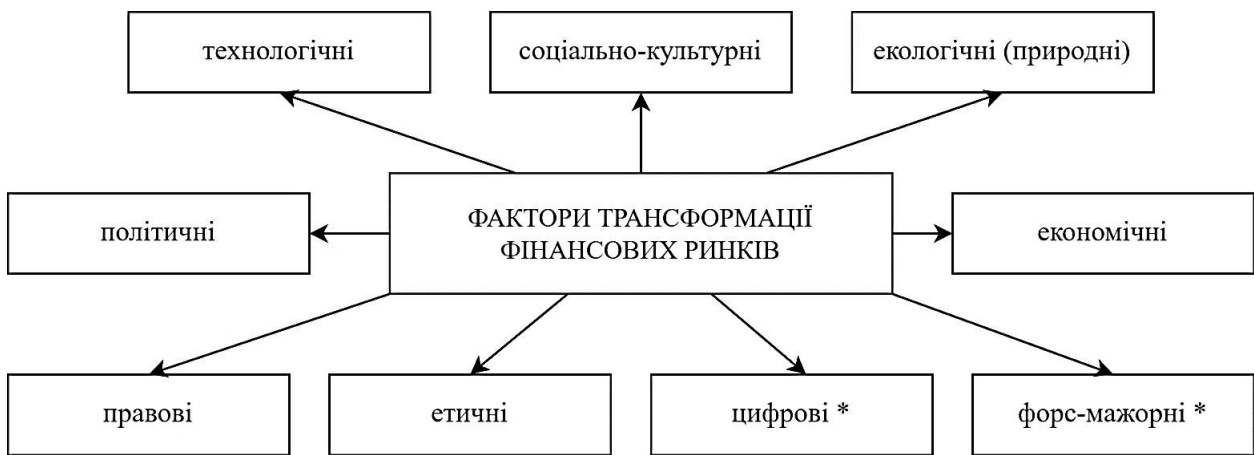

Рис. 1 Фактори трансформації фінансових ринків

Джерело: сформовано автором на основі [1 - 11; 16]

Рис. 2. Рівні факторів трансформації фінансових ринків

Джерело: запропоновано автором

Охарактеризуємо виділені рівні факторів трансформації фінансових ринків:

1) мегарівень – глобальний рівень, формує сукупність правил, норм та стандартів функціонування світових фінансових ринків, який характеризує діяльність міжнародних фінансових організацій, інституцій та різних інтеграційних об'єднань, а також комплекс економічних взаємовідносин країн світу на основі глобального поділу праці та фінансової взаємодії суб'єктів ринку;

2) макрорівень – рівень трансформації фінансових ринків на націона-

льному масштабі, який характеризується багаторівневою системою факторів, пов'язаних із функціонуванням держави у відповідних аспектах її розвитку;

3) мікрорівень включає набір базових факторів трансформації фінансових ринків, пов'язаних із діяльністю окремих його суб'єктів (фінансових посередників, інвесторів, позичальників тощо), у контексті та масштабах аналізу взаємозв'язків між окремими елементами.

Обґрунтуємо методологію дослідження факторів трансформації фінансових ринків на різних рівнях. На

мегарівні досліджуються чинники глобального масштабу та характеру, з якими пов'язані зміни у роботі фінансових ринків за умов посилення взаємозалежності національних економік. Дослідження глобалізаційних процесів, що відбуваються на міжнародних фінансових ринках є визначальним фактором цього рівня.

На макрорівні варто досліджувати фактори трансформації фінансових ринків, які виникають на рівні окремої національної економіки, тобто необхідно оцінювати та аналізувати ті чинники, що впливають на національні фінансові ринки та їх розвиток. При цьому підкреслимо, що вплив макроекономічних факторів трансформації фінансових ринків проявляється через наявні у державі формальні та неформальні інститути та інституції, які формують інституційне середовище функціонування фінансових ринків.

На мікрорівні аналізуються прикладні фактори впливу, які пов'язані з діяльністю окремих суб'єктів фінансових ринків – фінансових посередників, інвесторів, користувачів фінансових послуг.

Висновки. Дослідження підходів щодо визначення трансформації фінансових ринків дозволило сформу-

вати власне трактування даного поняття та здійснити його декомпозицію, що є підґрунтям значно ширшого пізнання об'єкту дослідження, зокрема, його синергетичних властивостей.

Обґрунтування класифікації різновидів трансформації фінансових ринків доповнено такими ознаками: рівень охоплення, вид ринку залежно від періоду обігу фінансових активів, різновид фінансових ринків, характер впливу на стабільність фінансових ринків, інституційний склад учасників фінансових ринків.

Розмежування факторів трансформації фінансових ринків на три рівні (мегарівень, макрорівень, мікрорівень) дозволить більш детально досліджувати вплив окремих груп чинників на трансформацію фінансових ринків з можливістю подальшого аналізу сили та наслідків такого впливу.

У подальших дослідженнях з окресленого напрямку планується поглиблено проаналізувати та деталізувати фактори трансформації фінансових ринків, що дозволить комплексно оцінити вплив окремих груп чинників на якість протікання трансформаційних процесів на сучасних фінансових ринках.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Трансформаційні процеси у фінансовому секторі національної економіки: теорія, методологія та моделювання: монографія / авт. кол.; за заг. ред. О. І. Барановського. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. 488 с.
2. Балацький Є. О., Кузьменко О. Г. Вплив трансформаційних тенденцій фінансового ринку на управління операційною діяльністю страхових компаній. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки.* 2015. Вип. 15. Част. 5. С. 125-128.

3. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2009. 246 с.
4. Стеценко Б. С. Особливості постіндустріальної організації фінансових ринків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 15. С. 21-25.
5. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. В. Г. Баранової, О. М. Гончаренко. Харків: Діса плюс, 2019. 370 с.
6. Васильченко З. М. Трансформація діяльності комерційних банків в економіці держави: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 32 с.
7. Коваленко Ю. М. Розвиток фінансового сектору та економічні чинники його забезпечення в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 5-6. С. 77-81.
8. Корнеєв М. В. Фактори впливу на ефективність розвитку фінансового сектора. *Бізнес Інформ*. 2013. № 12. С. 292-296.
9. Пластун О. Л. Особливості впливу фундаментальних факторів на динаміку цін на фінансових ринках. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 39. С. 158-170.
10. Пантелєєва Н. М. Цифрові трансформації фінансового посередництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2018. № 3. С. 81-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2018_3_13.
11. Рубанов П. М. Трансформаційні процеси в національній економіці під впливом FinTech інновацій: монографія. Суми : Сумський державний університет, 2020. 452 с.
12. Кузнєцова А. Я., Хуторна М. Е. Трансформація забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору національної економіки для сприяння сталому розвитку: методологічний аспект: монографія. Львів: Університет банківської справи, 2021. 675 с.
13. Гаряга Л. О. Фінансовий ринок: контент-аналіз особливостей трактування. *Вісник Університету банківської справи*. 2021. № 2 (41). С. 24-30.
14. Гаряга Л. О. Концептуальні підходи до визначення, сегментації та класифікації фінансового ринку. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 4. С. 88-95.
15. Безуглий А.О. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: колективна монографія / кол. авторів. Полтава. ПП «Астроя», 2021. 86 с.
16. Барановський О. І. Чинники, сценарії та методологія дослідження трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2017. Вип. 2. С. 230-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2017_2_35.